

Sávai Robin Pál – Szilágyi Noémi

20 év Magyarországa

Összefoglaló a „20 év múlva. Vissza a jövőbe.”
című, IV. Gazdaságpolitikai Kerekasztal Konferenciáról
(Debrecen, 2010. április 16.)

2010. április 16-án a Debreceni Egyetem Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Karán, Muraközy László és a Közgazdaságtan Tanszék szervezésében immár negyedik alkalommal került megrendezésre a Gazdaságpolitikai Kerekasztal Konferencia. A „20 év múlva. Vissza a jövőbe.” című tudományos értekezleten érdekes, magas színvonalú előadásokat hallhatott az érdeklődő közönség, választ kapva a múlt és a jelen eseményeinek legfontosabb problémáira a fiskális politika, a versenyszabályozás, a gazdaságpolitika, a monetáris politika, a 2008-2009-es válság és társadalompolitika nézőpontjából is.

Csaba László a megnyitóban a rendezvény céljaként a humboldti egyetemi modell eszményének követésén túl az új tudás generálásának feladatát emelte ki.

Bevezetője során **Muraközy László** felhívta a figyelmet, hogy az Akadémiai Kiadó Gazdaságpolitikai Kerekasztal sorozatának harmadik kötete *Válságban és válság nélkül - A gazdaságpolitika rétegei* címmel már könyv formájában is rendelkezésre áll az érdeklődő olvasók előtt. A *Fecseg a felszín, hallgat a mély* című első gazdaságpolitikai kerekasztal konferencia, a magyar rendszerváltást követő kiugrási lehetőség kisiklásának okát és mikéntjét vizsgálta az ezredforduló utáni években. A *jelen a jövő múltja. Járatlan utak – járt úttalanságok* címet viselő fórum a gazdaságpolitika jövő generációit megterhelő könnyebb utakat választó magatartási problematikát is elemezte. Magyarország, a figyelmeztetések ellenére, egyre távolabb sodródik az európai főáramlattól. Szomorú tény, hogy ez sajnos a válság tényétől függetlenül igaz. A mostani konferencián, immár negyedik alkalommal, egy várható jövőbeli időpontból tekinthet vissza a közönség, és objektív értékelését kapja a jelen nem oldódó feszültségeinek.

Benczes István „Fiskális politikai szabályok és intézményi korlátok” című előadásában az 1970-es évektől kezdődő eladósodási folyamatok okait mutatta be, amelyeket tetézett a prociklikus gazdaságpolitika ösztönző mechanizmusa. Az előadó szerint újra kell definiálni a fiskális politikai szabályokat, mert gerjeszthetik középtávon a deficitet, annak ellenére, hogy nincs hatásuk rövid távon. Fölvetődött a kérdés tehát, hogy miért van szükség szabályokra a költségvetési politikában, illetve hogy a válság intézkedései kontraproduktívak-e. Felfogása szerint a fiskális politika a döntéshozatal mozgásterét alkotja, melynek elemzését

az elmúlt 20 év EU-s szabályaira, valamint a költségvetési szabályok jelenlétére vetítette ki. A fiskális intézmények szerepének bemutatása, illetve a különböző országcsoportok államadósság szerinti kialakítása után megállapította, hogy jelentős, de nem egyértelmű a költségvetési intézmények szerepe az adósságcsökkentés tekintetében. Középtávon, az elmúlt 20 esztendőt vizsgálva, a fiskális kiigazításokban megmutatkozott, hogy a költségvetési politika hozzáadott értéke változó – ténylegesen megragadható különbségek: szabályozás lefedettsége, szabályok típusai, szankcionálás módja –, ahhoz képest, mintha azt feltételeznénk, hogy nincs szabályozás. A következő országcsoportokat tipizálta: a két számjegyű államadósság-csökkenést generáló Belgium, Dánia, Hollandia, Svédország vagy Bulgária; a nem feltétlen szabályellenes eladósodást produkáló Finnország és Nagy-Britannia; a teljesítménye tekintetében nem jelentős csökkenést elérő Írország, Portugália, Spanyolország és Magyarország. Az Európai Bizottság az FRSI-index eszközével méri a fiskális szabályok erősségét. Azt viszont nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a költségvetési kiigazítás mellett történt szabályozás a piac felé való elkötelezettséget jelenti-e. A kialakított fiskális szabályok és az adósság csökkenése között pozitív korreláció figyelhető meg. Nem evidens továbbá, hogy a fiskális politikai szabályok és a költségvetési fegyelem között egyértelmű ok-okozati kapcsolat alakult volna ki. Azokban az országokban, ahol sikeresnek ítélik meg ezeket az intézményeket, a fiskális kiigazítás, a szabályok bevezetése, majd az adósság csökkenése mind egy nagy volumenű csomag szerves részét képezték. Ezek az intézkedések azonban nem rendelkeznek arról, hogy milyen módon valósítsuk meg az államadósság-csökkentést: adót emeljük-e, vagy a kiadásokat csökkentjük. Benczes elemzésében kitért arra, hogy napjainkban 20 európai uniós ország ellen folyik túlzott deficiteljárás, ami a szabályok betarthatóságának és betartatásának problémáját veti fel. A válság felülírta a szabályok és intézmények eszköztárát, de nem mindig a válság kényszerítette az országokat a szabályok áthágására, ezen magatartásra való hajlam a válság nélküli időszakban is jelen volt. A megoldást a hitelesség visszaszerzésében, illetve a fiskális politikai szabályokhoz való visszatérésben látja, ezeket kell a nagymértékű kiigazítások céljainak tekinteni. A szabályozást elősegítő fontos elemek a delegálás – fiskális hivatalok felállítása a rugalmasság erősítésére –, a középtávú költségvetési tervezés, valamint a transzparencia. Véleménye szerint a Stabilitási Paktum betartását szigorúbban kell ellenőrizni, és a kibújási technikáknak elejét kell venni.

Török Ádám versenyszabályozási és versenypolitikai kérdéseket felvető előadásában („*Szabályozás és versenyképességi feltételek Magyarországon*”) a kedvezőtlen hazai versenyképességi környezetet, feltételeket mutatta be, melynek kiváltó okai közé tartozik többek között az energiahordozók magas ára, a bonyolult adórendszer, a költséges állami és jogi szabályozás, az adminisztrációs költségek, az etikai normák betartásának elhanyagolása, a magas mobilköltségek. Ennek ellenére a termékpiaci szabályozottságot megfelelően szigorúnak tartja. A versenyképességi feltételeknek két csoportját jelölte meg, az állami és jogi szabályozás hibáira, valamint az ezen szabályozásból eredő költségtényezőkre vonatkoztatva. Kiemelte, hogy hazánkban rövid idő alatt lecsökkent az új vállalatok létrehozásához szükséges idő, ami világviszonylatban is kitűnő teljesítmény, ugyanakkor továbbra is számos probléma jelentkezik (pl.: az adózásra fordított idő nagyon sok, a kilépési korlátok jelentősek maradtak). A jogszabályok változásának vizsgálatára fordított idő értéke túl magas és költséges, ami utalhat az alacsony jogtudatosságra is. Mindemellett a könyvelői feladatok kiszervezése is jellemző. Az empirikus felmérések bemutatása után arra a megállapításra jutott, hogy a kis- és középvállalkozók tanácsadói segítségre szorulnak,

ami (az adózásra fordított sok idő mellett) komoly költségeket emészt fel. Megállapította továbbá, hogy az egyszerűsítés nem könnyű, hiszen az információs aszimmetria jelen van, és nem létezik önérdékmentes szabályozó intézmény. Felmerült a szürke- és feketegazdaság korrupciós kiszorító hatása, amellyel kapcsolatban él egy téves feltételezés, miszerint az a vállalat már korrumpnak számít, amely könnyebb gazdasági feltételekkel operál. Nagyon kevés vállalat fordul bírósághoz, mivel megpróbálják elkerülni azokat az igazságszolgáltatás kedvezőtlen megítélése miatt. Az ügyvédek általában tanácsadói és ügyintézői szerepet látnak el. A jogrendszer burjánzása az etikai normákat mindinkább kiszorítja, és nem bizonyul elegendőnek csupán az államapparátus leépítése, hiszen először egyszerűsíteni kell a szabályozást. Török Ádám végül a közigazdászok és jogászok közötti elméleti konfliktus (szabálykövetés vs. hatékonyság) kérdéskörét vizsgálta.

Muraközy László: *„Tájkép a csata előtt? Ki nyeri a háborút? – „Válságok állama, államok válsága”* című előadásában, az államok politikáinak közgazdaságtani kivételését vizsgálta. Izgalmas történeti áttekintés után – melyből kiderült, hogy már az ókori Rómában is jelen voltak a keynesianus gondolatok, akárcsak a fiskális restriktció, illetve a pénzkínálat visszafogásának fogalmai –, a modern válságokról, az intézményi változásokról, az innovációkról hallhattunk, melyek egyik fontos mondanivalója, hogy a válságok, – Schumpeter kifejezésével szólva: „teremtő válság” –, nemcsak romboló, hanem építő hatásúak is lehetnek. A válságok és a fellendülések törvényszerűen követik egymást. A technikai, valamint az intézményi innovációk mind az okok, mind a következmények között kulcsszerepet játszanak. Az előadás során a deficit és államadósság szerepének történelmi áttekintése is hallható volt, hiszen régi jelenségről van szó, mely kezdetben a háborúkkal függött össze, később pedig egyéb tényezők befolyásolták. Az előadó országcsoportokra vonatkoztatva vizsgálta az államháztartás szerepét. Az 1970-es évekre az állam súlya átlagosan 25-30% százalékos volt, ami 1990-re 55%-ra is megnőtt, ez pedig igen túlméretezett államra utal. Ez bizony nem igazolja a keynesizmus erőteljes visszaszorulásáról szóló elméleti nézeteket. Az állam, az államháztartás, a központi költségvetés elmúlt évtizedeinek elemzése során az előadó megállapította, hogy igen fontosak az előzmények, nem mindegy, hogy melyik államot milyen helyzetben érte a recesszió. Az egyik probléma az volt, hogy a realitást elködösítő pozitív várakozások nem számoltak újabb válság bekövetkezésével, pedig több jelzés is volt. A válságok általában országonként eltérő erősségű recessziókhoz vezetnek, amit erősen befolyásol az a tény, hogy mennyi belső megtakarítással rendelkezik az adott gazdaság. A jelen válságának áttekintése után, a jövőre vonatkozó megállapításokat, elképzeléseket hallhattunk, amit a kerekasztal-vita során részletesebben is kifejtett. Hosszú, évtizedes küzdelem várható, míg a mostani válságban kialakult magas állami centralizáció és eladósodás visszaszorulhat valamennyire. A tájképet a válság előtti pillanat statisztikai adatai adják, a csata, amit jelenleg vívunk a gazdasági szintéren, a költségvetések stabilizálása, konszolidálása. Biztos és végső nyertesekről azonban nem beszélhetünk, hiszen folyamatról van szó, „hosszú menetelésről”. Fontos, hogy a jelenlegi fiskális alkoholisták (költségvetésben túlköltekező országok: köztük Magyarország is) tanuljanak hibáikból. Magyarország szempontjából a szocializmus és a kapitalizmus irányzata is kártékony költségvetési hiányokat indukált. Megállapításra került az is, hogy hazánk intézményei formailag kisebb elmaradást mutatnak, mint minőségi működésük tekintetében.

A következőkben a problémáknak monetáris szempontú megközelítését kaptuk: **Király Júlia** *„Mi történt holnapután?”* című előadásában 2030-ból tekintett vissza az „elmúlt 20

évre”, melynek során egy pozitív utópisztikus jövő részeseivé válhatott a közönség. Eszerint a 2010-2030 közötti két évtized során tagjai lettünk az eurózónának, a görög válság hatására megalapításra került az Európai Monetáris Alap, az IMF-ben maradtunk, stabil 2-2,5%-os növekedés jellemezte a gazdaságunkat. Kiegyensúlyozott államadósságról, alacsony inflációs szintről, növekvő belső megtakarításról olvashattunk a szaksajtóban a 2010-es válság leküzdése után. Közép-Kelet-Európáról megfogalmazott megállapításait, mely szerint tőkebevonó és adósságfelhalmozó régióról van szó, egy további komoly – inkább a háztartások várakozásaira vonatkozó – kritikai észrevétel követte. A háztartások várakozásaiban rögzített árfolyam szerepelt, így alacsonyabb kamatozású devizanemekben adósdotak el. A külső tőkebeáramlásból való gazdaságfinanszírozás fenntarthatatlannak bizonyult. Magyarország esetében kettős sérülékenységre utal a magas államadósság, valamint a külső eladósodás, melyet a 2008 októberében bekövetkező hirtelen forráskivonás mélyített el. Hazánk sérülékenysége döntően stock-jellegű probléma. A globális likviditásbőség ellenére egyre drágábbá vált a meglévő adósság finanszírozása. Király Júlia előadásában a monetáris politika új kérdéseire hívta fel a figyelmet. Megállapította, hogy szabályokat, korlátokat csak válságban lehet elfogadtatni. Az általa dimenzionált jövőképpel elégedett lenne, de miután „visszatért 2010-be”, komoly jelenbeli problémákkal találta szemben magát, a megoldandó kérdések tehát a recesszióból való kijutás, a devizahitelezés problematikája Felvetődött, az is, hogy szükség van-e a monetáris keretrendszer átalakítására. A devizahitelezés két problémakörre bontható. Az egyik, hogy megfogalmazható-e egy optimális arány a devizapiacon. Erre a válasz, hogy nem, vagy olyan mértékű lehet, amennyit a gazdaság elbír. A másik kérdés, hogy fejleszteni kell-e a lakossági forintpiacot. Az előadó a monetáris politikában mind a pénzügyi, mind az árstabilitás elérését célként tűzte ki a makrostabilitás eléréséhez.

Csaba László „A válságkezelés válsága” című előadásában arra hívta fel a figyelmet, hogy a jövő bizonytalan ott, ahol magas a munkanélküliség, mert önmagában a gazdasági növekedés nem számolja fel azt. Az elmúlt időszakban gyakran találkozhattunk munkahelyeket nem teremtő növekedési pályákkal is. A munkanélküliség csökkentésének módjai az ágazatokat tekintve eltérőek. A jelen válságát elemezve párhuzamot vont a múltbeli nagy válságokkal. Ugyan sokban különbözik tőlük, de azonos velük abban, hogy a jelenlegi is a centrum-országokban alakult ki. Más, mint a megelőző évtized 1997-1999 közötti időszaka, hiszen sokat változott a környezet, komoly műszaki haladás, egy újabb technológiai forradalom és sok más tényező befolyásolja jelen környezetünket. A kapkodó válságkezelő lépések helyett a kínálati oldalú gazdaságpolitikában látja a megoldást. Vissza kell térnünk a normák betartásához, amelyben jelen van az öngondoskodás és a kiegyensúlyozott költségvetési politika. A jelenlegi válságot megelőző korszak a negatív magvakat is elvetette, majd beindult egy láncreakciószerű, a hitel- és ingatlanpiacról átterjedő folyamat. A közpolitikai reakciók szárba szökkenették a magvakat, amelyből kifejlődött a válság. A politika válasza a mértéktelen állami költekezésben nyilvánult meg. A mostani válságot megelőző időszakban a jóléti felemelkedés volt jellemző, melynek komponensei az infokommunikációs technológiai forradalom, az alacsony kamatok, a kibővült pénzügyi instrumentumok köre, az általános pozitív várakozások állandósága, az USA-n kívüli periféria-országok profitálási képességei voltak. Mindehhez további tényezők párosultak. A dereguláció előidézte, hogy a megtakarítások jelentős része a szabálytalan piacra kerüljön. A pénzügyi közvetítő rendszerre egyszerre jellemző a szabadosság és a túlzott szabályozás. Ez a jelzőhitelekben és nem a befektetésekben nyilvánult meg. A pénzügyi innovációk

az előírások megkerülésére irányultak. A hatékony piacok hipotézise nem bizonyul működőképesnek. A „beruházás egyenlővé tétele a megtakarítással” erős feltevésnek bizonyult. Mindezek hatására beindult az akkori híradásokból ismeretes láncreakció (pl.: banksődök), viszont ez a tovagyűrűző negatív reálgazdasági hatás nem jelentős a makrogazdasági szinten, annál jelentősebb viszont ágazati szinten. Csaba László szerint tehát egy tankönyvi jellegű válságról beszélhetünk, amely a hitelből vásárolt részvények kockázatos befektetésének lufijából indult ki. Minderre ösztönös, keynesi közpolitikai reakció fogalmazódott meg. Az állami bankmentő tevékenységnek negatív erkölcsi és etikai hatása lett. Fontos, hogy jelen voltak az automatikus stabilizátorok, valamint további pozitívum, hogy a kormányok együttesen léptek föl a gazdasági szintéren. Problémát jelent azonban a vállalatok esetében, hogy amint stabilizálódik a piaci helyzet, bizonytalan és nagy kockázatú instrumentumokba fognak befektetni a gyorsabb megtérülés és a nagyobb hozam reményében. Két megoldás lehetséges: vagy az állami beavatkozás burjánzik túl, vagy – a válságkezelés abbahagyásával – egy kínálatorientált politika felé tekintünk.

Tóth István György „*Rekettyekultúra*” című előadásában szociológiai szempontból mutatta be a társadalmi kultúra, valamint az intézmények szerepét. Kiindulópontként utalt az Élet és Irodalom LII. évfolyam 28. számában megjelent 2008-as *Pannon Puma a rekettyésben* című cikkére. Az előadó szerint a válság egy legyengített magyar gazdaságot ért el, ahol túlzottak voltak az állammal kapcsolatos elvárások, alacsony szinten volt a normakövetés, továbbá gyengeség volt tapasztalható az emberek közötti bizalom, valamint az emberek és az állam (intézmények) közötti bizalom tekintetében, az igazságosság megítélésében is. Az állam nem mondható erősnek, mégis túlzottan kiterjedt, és nem pusztán a szociális rendszerben. Hazánkban tehát egy túlterjeszkedett politikai szféra van jelen Ennek ellenére nem valósul meg a megfelelő fegyelmező erő. Az állami szervezetek küldetéshiányosak, vagy irányításuk a szabályozottak kezébe kerül. Ez adódhat lustaságból, kompetenciahiányból vagy korrupcióból, a lényeg, hogy a közjó szolgálata helyett a partikuláris érdekek kerülnek előtérbe. A kiterjedt állam, amellyel, hogy kizsorító hatása van, függőségi kultúrát teremt. Mindez olyan status quo helyzetet honosított meg, amely gátolja a növekedési folyamatokat. Ezt az állapotot alátámasztotta az állami újraelosztás és a kedvezményezett csoportok létszámnövekedése. Alacsony az egyéni felelősség kívánalma, az állam felé megvalósuló elkötelezettség szintjét pedig az aktuális állam-piac portfólióban gyökerező attitűdök adják. Tóth István György kiemelte az állami támogatások túlzott arányának és azon belüli túlzott mennyiségének problematikáját. Felmérések szerint az állampolgárok az igazságos újraelosztást vertikálisnak tartják, és inkább a szegényebb rétegek igénylik. A hatékonyabb működés lehetőségét a bizalmi szint megerősítésében látja az előadó, mind az emberek egymás közötti viszonyában, mind az intézményi kapcsolatokban, ezáltal ugyanis időben lehet reagálni a kisebb gazdasági impulzusokra is. Ez viszont alapvetően hosszú folyamatnak ígérkezik, hiszen negatív kényszerképzeteink vannak általában az állammal kapcsolatban. Véggöveketetésben tehát gyenge a piacgazdasági legitimitás, az intézmények és a kultúra pedig fogva tartják egymást. Előadása végén kiemelte, hogy konszenzusra, transzparenciára, szemléletváltásra van szükség, és bízik abban, hogy „az állam helyesen fog cselekedni, miután minden egyéb lehetőséget kimerített.”

Az előadásokat követően két órás vitafórum következett, amelynek moderátora **Martin József Péter** – a Figyelő korábbi főszerkesztője – volt.

Elsőként, Görögország kapcsán az Európai Monetáris Rendszer gyengeségeit vették górcső alá, aminek következményeként a későbbiekben a fiskális intézmények jelentőségét

vitatták meg. **Török Ádám** meglátása szerint az egész kritériumrendszer politikai kérdéssé kezd válni, ahelyett hogy szakmai keretek között maradna. **Király Júlia** a görög válság kapcsán kiemelte, hogy nem váratlan folyamatról van szó, hiszen már 2003 óta mutatkoztak jelei, hiszen ez az ország mindig rossz eredményeket produkált államadósság tekintetében. Előadásában is kitért rá, hogy ennek hatására válik sürgőssé az Európai Monetáris Alap létrehozása. Hozzátette, hogy a válságot a szabályozott piacokon túlmutató pénzügyi innovációk idézték elő.

Muraközy László szerint nem fog csődbe menni Görögország, bár, ha mégis megtörténne, ez az állam jelentené Európa Lehman-Brothers-ét. A hiba biztosan a költségvetési politikájában van, hiszen az országnak önálló monetáris politikája már nincs. A görögök kimentése lényegesen olcsóbb és mérsékeltbb megoldást jelentene, mint hagyni azt, hogy átterjedjen a válság az olaszokra, az írekre és így tovább. Arra a kérdésre, hogy ez az EU- keretszabályozást hogyan változtatja, azt a választ adta, hogy minden bizonnyal erősebb mértékben védik majd a belépő államokat ezek után. **Benczes István** szerint már módosították a szabályokat, hiszen, mint előadásában említette, túlzott deficiteljárást lehetne indítani több ország ellen. Mindemellett a Stabilitási Paktum jövőjét nem befolyásolná különösképpen Görögország csődje.

A második részben Magyarország helyzetével foglalkoztak. Az elsőként fölmerülő kérdés az volt, hogy milyen gazdaságpolitikára lenne szüksége Magyarországnak. Jó-e az egy éve megkezdett irány, vagy merőben más intézkedésekre van szükség. A „sajátos magyar demokrácia”, illetve a hazánk előtt álló hosszú tanulási folyamat közötti választ mélyebb elgondolkodásra ösztönöz. Magyarországra saját válságai nem mindig csak negatív hatással voltak, sokszor építő, konstruktív eredmények is jelentkeztek. Szó esett a paradigmaváltásról, arról, hogy milyen gazdaságpolitikát kellene követni. A válság kapcsán felmerült, hogy veszélyes illúzió lenne visszatérni a keynesi szabályozáshoz, de nincs szó paradigmaváltásról. Megállapításra került, hogy a magyar gazdaságpolitika sebezhetőbb a régió országainál. **Muraközy László** külön kiemelte, hogy a megfelelő gazdaságpolitikához komoly intézményi háttér szükséges, valamint hogy hazánknak lassú, következetes elmozdulásra van szüksége, ahol a radikális kilengéseket el kellene kerülni. Mindenek előtt szükségszerű az eddigi rossz gazdaságpolitika megtörése, a költségvetési ciklusok kisimítása, a szereplők reformok oldalára való állítása. A laza fiskális politikán szigorítani kell, meg kell szüntetni a „Hurrá költekezünk” felfogást. Kiemelte a közös valuta bevezetésének fontosságát is.

A következőkben a fiskális tanácsok jelentőségéről esett szó. A vitában **Jankovics László**, a Költségvetési Tanács elemzési igazgatója is kifejtette véleményét. Megállapította, hogy a fiskális szigor nem elégséges feltétele a hitelességnek, továbbá az általa képviselt intézmény jelentőségére hívta fel a figyelmet.

Ahogy lenni szokott, az előadások és a kerekasztal-vita után is számos kérdés nyitva maradt, sőt újabb és újabb vizsgálандó irányok is körvonalazódtak. Mindez természetes része a tudományos műhelymunkának, aminek a mostani konferencia is fontos állomása volt. A válaszok kialakulásához az itt elhangzottak alapján és szellemében készülő kötet is hozzájárulhat.